

Eibarko eta Zorroagako soziolinguistika egunak

Andoni Sagarna

1984. urtearen lehen bi asteetan zehar pilpilean egon da hizkuntz arazoez interesatzen direnen giroa Euskal Herrian. Eibarko Udalak eta Zorroagako Fakultateak antolatuta, egintza-sail zabala burutu da lau lurraldetako hizkuntzen arazoei buruz. Ihardunaldi hauetarako, berez, bost lurralde zeuden hautatuak: Suomi edo Finlandia, Gales, Algeria, Sakartvelo edo Georgia eta Eire edo Irlanda. Azkenean Georgiatik ez da inor etorri, Sovietar Batasunetik irteteko mugapenen eraginez, eta, nik lagunarteko zenbait elkarrizketatan entzun dudanez behintzat, Euskal Herritik bertatik, ihardunaldi hauetako antolatzaileenganako begirune handirik gabe, beste abagadune batzutarako gorde ditzala bere herritik irteteko aukera urriak gomendatu zaiolako hizlariari. Horrelakorik izan bada, ez zait jokabide garbia iruditzen: Herri honetan eta gauza hauetan ibiltzen garenok elkarren berri badugu eta ez da hainbeste kostatzen hitz egin eta gauzak konpontzea. Utz dezagun, dena dela, ihardunaldietatik kanpora gelditzen den puntutxo ilun hau.

Saioetako giroa: jendea gogatsu eredu bila

Eibarren hasi ziren egintzak, goiz, arratsalde eta arratseko saioekin. Goiz-arratsaldeetakoak Unibertsitate Laboralean egin

ziren egun hauetarako matrikulatutakoentzat eta arratsekoak Udaletxean publiko zabalarentzat. Hirurogeitamar pertsona inguru biltzen ginen Unibertsitate Laboralean: hizkuntzalaritzaz eta soziolinguistikaz arduratzen den zenbait ikertzaile, irakasle eta ikasle, euskalduntze-alfabetatzeetako irakasleak, udaletxeetako eta beste erakunde batzutako itzultzaileak, irakasmunduko jendea, etab. Hori bai, denak euskaltzale suharrak, nik han sumatu izan dudanez.

Bistan da jendea ez zela hurbildu hara jakinduria lantzeko asmo hutsez. Kanpoko hizkuntzen prozesuak aztertuz euskararentzako ondorioak ateratzeko esperantza dago. Esperantza bakarrik ez; egarria ere bai. Badakigu arlo honetako esperientziak ez direla itsu-itsuan atzerriko lurraldeetatik inportatzeko modukoak. Hala ere, behin baino gehiagotan ikusten dira paralelismo nabariak. Beste lekuetan gertatu diren edo gertatzen ari diren gauzak aztertzeari bertoko giroari buruzko gogoeta eragiten du. Eibarren, Zorroagan nahiz Baiona eta Iruñeko hitzaldietan, beti azaldu da oso era nabarmenean kanpora begiratzuz etxeko problemei ebazpena bilatzeko datu interesgarriak jasoko direlako ustea.

Euskaltzale-giroa, lanerako gogoia, jakinmina, indartsu azaldu dira egun horietan. Askotan gure ingurugiroak euskararekiko duen jarrerak, datu estatistikoek, han eta hemen entzuten eta irakurtzen den euskara gero eta traketsagoak, gure kultur munduko liskarrek etab. etsipenean murgil erazten gaituzten bezala, egun hauek bezalako ekintzetatik indarberrituta irteten garena esango nuke. Neri behintzat filme gogor bat ikusi ondoren zinetokiko giro kargatutik irten eta itsas haizeak eta langar xeheak aurpegira ekartzen duten freskura eskergarriaren antzeko efektua egin didate.

Suomiera: menpekotasuna astindu duen hizkuntza bat

Suomieraren eboluzioa eta egoera deskribatu dizkigun hizlariaren figura azpimarratuko nuke, euskaraz egin bait dizkigu bere azalpen guztiak. Hizkuntza iberorromanikoen irakaslea da Helsinki-ko Unibertsitatean eta, orain dela hamar urte euskarazko bi ikastaro trinko egin ondoren, hemengo jende asko baino hobeki moldatzen da gure hizkuntzan.

Honela azaldu zigun suomieraren historia eta egoera.

Duela 3.000 edo 4.000 urte arte Suomiko lurraldean gaurko

laponiarren arbasoak bizi ziren. Garai horretan suomiarrak sartu ziren eta laponiarrek ipar aldera jo behar izan zuten.

 Suomierazko eskualdeak

 Suedierazko eskualdeak

 Eskualde elebidunak

XII. mendean suediarrek gurutzada bat antolatu zuten suomiarren kontra, Suomi konkistatu zuten eta kolonia suediarrek kokatu zituzten itsasertzean. Geroztik, XIX. mendera arte, Suediaren menpean bizi izan ziren eta Errusiarekin sarri izan zituzten gerlak.

Tilsit-eko tratatuetan Napoleon I.ak eta Errusiako tsar Alexander I.ak hitzartutakoaren arabera, honek 1809an Suomi konkistatu zuen, eta aski autonomia zabala eman zion. Errusiak, aitzinako arerio zaharrak, eman zion autonomia hori Suomiri, horrela Suediaren indarra ahultzeko.

Egoera autonomoaren hasieran suediera zen hizkuntza ofizial bakarra eta kultur hizkuntza. Suomiera, aitzitik, herritar gehienek hizkuntza izan arren baztertua eta gutxietsia zen.

Alexander II.aren aro liberala (1855–1881) oso mesedegarria izan zen Suomiko ekonomia eta kulturarentzat, eta, horrela, 1856an Estatu autonomoko funtzionarioei suomiera ahoz erabiltzeko gai izateko obligazioa ezarri zitzaion, nahiz eta oraindik ere idatziz suediera erabili.

Handik zazpi urtetara, 1863an, lehen hizkuntz legea ezarri zuen enperadoreak suedierari hizkuntza ofizialaren maila emanaz, baina handik aurrera suediera eta suomiera berdinean erabiltzen hasi ziren.

Gaurko egoera gehien baldintzatu zuten neurrietako bat, 1883 urtean emandako hizkuntzari buruzko dekretua izan zen. Honen bitartez, suedierazko probintzietan suedierak hizkuntza ofiziala izaten segitu zuen, baina suomiera ofizialtasunera heldu zen suomierazkoetan. Ez da pentsatu behar, ordea, horrekin dena konponduta zegoenik. Aldizka errusiarren paneslavismoa berotzen zen eta honen printzipioen aurka zegoen, noski, suomiarren askatasuna.

Horrelako aldi batean, 1891n errusiera obligaziozko bihurtu zuten korrespondentzia ofizialerako; Nikolas II.ak suomiar armada errusiarrean integratu zuen 1899an, eta errusiera inposatu administrazioan, hizkuntza ofizialaren maila beroni bakarrik eza gutuz. Errusifikazio-aro bat izan zen hau. Herriaren erantzuna erresistentzia izan zen, eta 1904ean Nikolas II.ak ezarritako gobernadorea, Bobrikov generala, hil zuten. Bi urte beranduago tsarrek Konstituzio berri bat eman behar izan zion Suomiri eta parlamenturako hauteskunde-deia egin.

Sozialistek 1907ko hauteskundeetan arrakasta handia lortu

ondoren, zapalkuntza etorri zen eta erresistentzia pasibora itzuli ziren. Errusiako Iraultzak ekarriko zuen askatasun-aukera berria. Gertakari haren ondoren, sozialistek Sovietar Batasunean integrazio nahi zuten; konstituzionalista zaharrek, aldiz, independentzia.

Hauek alemanei laguntza eskatu eta lortu zuten; baina alemanek abagadunea probetxatuz, faktura kobratzea pentsatu zuten, Suomi beren kontrol ekonomikoaren pean jarritz. Kaiserra 1918an jausi zenean eten zen alemanekiko menpekotasun hori. Azkenik, 1919an Suomi errepublika independente bilakatu zen.

Åland irlak, hizkuntzaz suedierazkoak, Suomiko errepublikaren barnean geratu ziren, baina autonomia handiarekin.

Lehen Mundu-Gerraren ondorio bezala, hizkuntzaz suomierazkoa zen Karelia Sovietar Batasunaren eskuetan geratu zen.

Prozesu historiko honen ondorio da gaurko Suomiren hizkuntz egoera.

Suomin gizabanakoak eskuarki ez dira elebidunak; Estatuak, aldiz, bai, elebiduna da eta hiritar bakoitzak beti eskubidea du bere hizkuntzan administrazioarekin harremanak izateko. Lurraldeak, berriz, banatuta dago. Suediarrak %8 baino gutxiago diren probintziak suomiartzat hartzen dira eta suomiarrak %8 baino gutxiago direnak suediarizat. Åland-go irlak guttiz suedierazkoak dira beren autonomia ia osoari esker. Badira probintzia elebiduntzat hartzen direnak ere.

Orain dela 5 urte (1979an), 399 udalerrri suomierazko zeuden, 26 suedierazko eta 39 elebidun. Hamar urtetik behin, hizkuntz egoera egiaztatzen da eta hizkuntza bateko hiztunen portzentaia %6tik jaisten baldin bada udalerrri batetan, elebakartzat hartzen da.

Banaketa-erizpide hauek 1922ko hizkuntz legearen arabera-koak dira. Esan beharra dago, Suedian dauden 300.000 suomiar inmigraenteek ez dutela inolako hizkuntz eskubiderik eta Soviet Batasuneko Karelia ia guttiz errusifikaturik dagoela. Laponierak (5.000 pertsona Suomin) ez du ofizialtasunik ez Suomin, ez Suedian, ez Norvegian, eta ezta Soviet Batasunean ere. Kostaldeko probintzietako suomieraren eta suedieraren arteko muga ez da ia aldatu azken 1000 urte honetan. Helsinki hiriburuan, aldiz, suomiera %25en hizkuntza izatetik %90ena izatera pasa da azken 150 urteotan, suomiar inmigrazioaren eraginez.

Komunikabideei dagokienez, hiru irrati-katea daude, 2 suomierazko eta suedierazko bat, eta bi telebista-kanale suomieraz, suedierazko programa batzurekin. Suedierazko programak programazioaren %3 izan ziren joan zen urtean. Suedieradunak ez daude horrekin konforme eta beren kanalea eskatzen dute, baina Estatuak ezezkoa ematen die oraingoz.

Suomiko eskola guztiak udalen eskuetan daude. Udalerri baikoitzean, bertako egoeraren arabera, suomierazko eskolak, suedierazkoak nahiz bi eratarakoak daude.

Lehen mailako irakaskuntzan, hirugarren ikasturtetik aurrera (9 urte) haur guztiak beren ama-hizkuntzaz beste hizkuntza nazionala ikasten hasten dira: bederatzi urtetatik hamahiru urtetara, bi ordu astean; eta hamahiru urtetatik aurrera, bederatzi ordu asteko. Sistema honen helburua ez da elebidunak egitea, bigarren hizkuntzaren oinarritzko ezaguera bat ematea baizik; eta halakoxeak dira emaitzak, biztanleriaren parte txiki bat baizik ez bait da heltzen benetako elebitasunera.

Suomieradun askok hirugarren mailan jarri nahi luke suediera eta ingelesa bigarren mailara jaso.

Sei unibertsitate daude: 4 suomierazko, suedierazko bat eta elebiduna den Helsinkikoa.

Parlamentuak 1948an emandako aginduz, Helsinkiko Unibertsitatean irakasle guztiek elebidunak izan behar dute, ikasleak azterketetan bi hizkuntzen artean aukeratu ahal izan dezan. Katedra bakoitza suomierazkoa ala suedierazkoa da hala ere, eta suomierazko 200 katedren ondoan suedierazko 20 daude. Unibertsitate guztietan suedierazko ikasleen kuota minimo bat errespetatu beharra dago, ordea, denak suomierazkoak izan ez daitezten.

Azalpen honen bukaeran, Timo Riiho-k ondorio batzu atera zituen, nire ustez oso kontutan hartzekoak, eta ondokoak izan ziren:

- Herri baten jabetasunaren menpean dago hizkuntzaren jabetasuna. Bestela esateko, hizkuntza nazional bat egiteko helburu politikoa behar da.
- Suomin gaur dagoen egoera ez da suomiar erradikalek nahi zutena (hauek suediera desager erazi nahi bait zuten beren arte-
tik), moderatuena baizik; baina erradikalek egin zuten burruka-
rik gabe ez zen erdietsiko gaurkoa.
- Hizkuntza bat menpekotasunetik askatzeko militantismo handia

behar da. Abertzale suomierazaleak oso gutxi ziren hasieran, baina ez zuten etsitzen: oso tirada txikiko egunkariez baliatzen ziren, beren suedierazko deiturak aldatzen zituzten, etab.

- Horrelako prozesu batek oso denbora luzea eskatzen du. Suomin belaunaldi bat edo bi galdu ziren bitartean. Lehen abertzaleen umeez ikusi zituzten ondorioak.
- Erakundeak izan daitezke elebidunak, baina gizabanako guztiei ez dago hori eskatzerik.

Riiho irakaslearen esaldi bati zenbait iruzkin egin nahi nizkioke. Honela zioen: «Hizkuntza bakarreko izateko eskubidea defendatu behar da». Esan zizkigun beste gauza guztien textuinguruan, esaldi horrek irakurtzeko modu bakarra dauka: «Euskaldun hutsa izateko eskubidea defendatu behar da». Beste irakurketa posiblea —«Erdaldun huts izateko eskubidea defendatu behar da»—, matematikazko hizkera erabiliz, «ebazpide jakina» dela esango nuke. Ez dagoela inposatzen den zerbait defendatu beharrik, alegia.

Irakasle suomiarraren azalpenak hipotesi argi bat zuen inplizitoki: hizkuntz politika burruka ideologiko eta politikoez bat eginda dago eta, beraz, bi hizkuntz politika bakarrik dira posible funtsean: hizkuntza menperatuaren ordezkapenaren aldekoa, hots, dagoen *statu quo* hori areagotu nahi dutenena bata, eta bestea, egoera hori itzulipurdikatu nahi dutenena. Erdiko biderik ez dago. Suomin bertan suediarren taldea beherantz doa garai bateko hegemoniaren ondarea apurka-apurka galtzen duen heinean (Helsinki kasua lekuko).

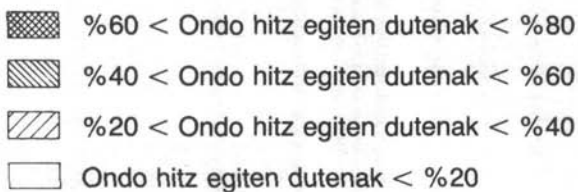
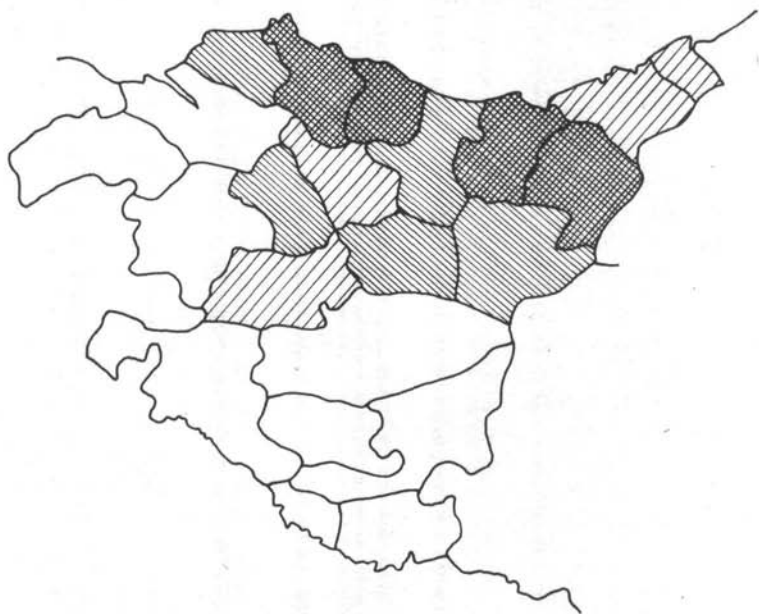
Antolatzaileen zenbait buruhauste dela eta, bertoko egoeraz pentsatzeko aukera

Georgiarraren kalearekin ez ziren antolatzaileen nahigabeak amaitu. Algeriako hizlaria ez zen ageri eta Galeskoaren maleta bat galdua zen, agian ponentzia barnean zuela, aireporturen bateko aro postindustrialeko antolamendu teknifikatuari esker.

Ihardunaldiak ezerezean geratzeko arrisku bizian zeuden. Bertsolari-seneko inprobisatzaile batek bakarrik konpon zezakeen hura eta azaldu zen bat. Bikaina gainera. Iñaki Larrañaga aurrikusle ona izan zen, eta sakelean ekarriak zituen euskarari buruzko datu estatistiko jakingarri bezain kezagarri batzu aurkeztu zizki-

gun. Kanpokoarekin konparatzen hasteko bide egokia izan zen azalpen hau.

Euskal Herriko Komunitate Autonomoan egindako azkeneko zentsuak eskaini dituen datu batzu eman zizkigun.

Biztanleria osoa, 2.141.809 pertsonak osatzen genuen zentsuaren egunean. Euskaraz batere ez dakitela aitortzen dutenak 1.442.453 (%67,3) dira, hitz egiteko eragozpena dutenak 248.815 (%11,6) eta ondo hitz egiten dutenak 450.541 (%21).

Datu hauen arabera euskaldun elebakarrak zenbat diren jaki-

terik ez dagoen arren, zalantza handirik gabe esan daiteke oso gutxi direla.

Hizkuntzaren egoera eskualdeka zein den esaten diguten datuak oso interesgarriak dira (ik. 2. irudia).

Irudi horretan ikus daitekeenez, eskualde euskaldunen artean, hots, Urola-kostaldearen (%71,69 ondo dakitenak), Tolosaldea (%61,64), Lea-Artibai (%79,86) eta Gernikaldearen (%69,69) artean, ez dago erabateko jarraipen geografikorik. Hala ere, baliabideak esleitzeko garaian, inportantea litzateke nire ustez eskualde hauei lehentasuna ematea, nukleo sendo batzu edukitzeak beharrezkoa bait dirudi.

Horrekin batera, hiri handien pisua handia izaten delako, bai demografikoki eta bai prestigioaren aldetik, oso gogoan izatekoa da Donostiak eta honen eskualdeak eskaintzen duten area urbano euskaldun samarra (gutxi-asko %44,06k daki euskaraz).

Gauza bat da, ordea, euskaraz jakitea eta beste bat erabiltzea. Puntu honetan nahikoa gaizki gaudela esan daiteke, zeren eta dakitenen erdiak bait dira erabiltzen dutenak.

Ezertan lehiatiak izan behar badugu, uste dut, honetan izan behar dugula, euskaldunei euskara erabil dezaten eskatzen, erregutzen, laguntzen eta beste egiten. Erdaldunak euskalduntzeko egiten diren ahalegin guztiak ondo daude; baina askoz premiazkoagoa dirudi oraindik, euskarak duen odol-hustutze izugarria gelditu erazteko, euskaldunen kopurua mantentzeak eta azken urteotan baino gehiago arduratzeak euskaldunen alfabetatzeaz.

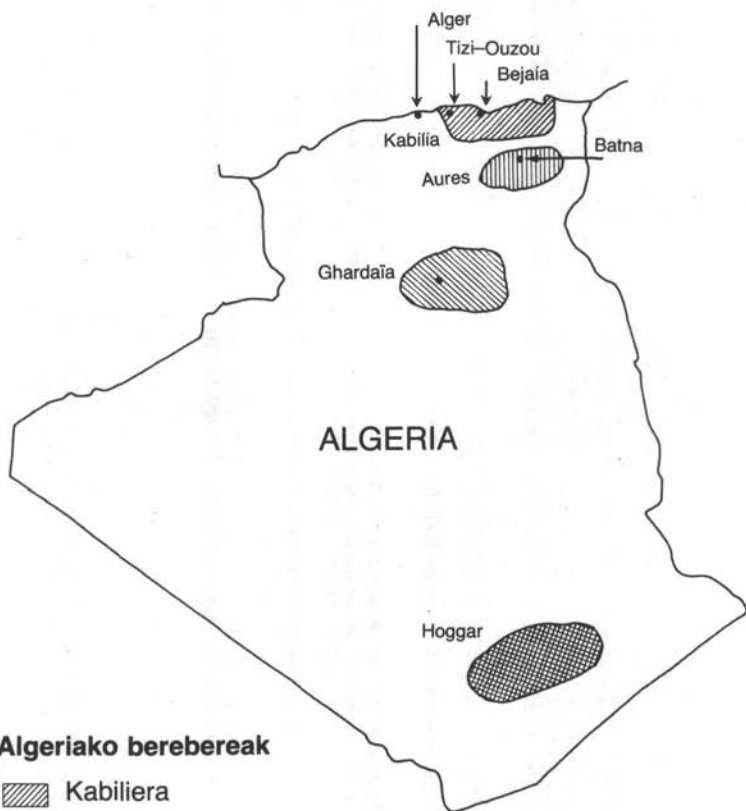
Burruka hori batez ere gazteenen eremuan irabazi behar da, bai bait dirudi, gainera, garai batean pubertaroan euskara abandonatu ondoren urte batzu beranduago euskarara batzu itzultzen zirenez bezala, orain itzulera hori askoz gutxiago gertatzen dela.

Irakaskuntzaren arloan eta euskararen presentzia publikoan egiten ari garen aurrerapen batzuk sor lezaketen optimismo-apurra asko iluntzen dute datu kezkarri hauek.

Algeriako egoera: gatazka sor bat?

Algeriako hizkuntz egoeraren berri eman zigun hizlariaren azalpenetik atera ahal izan nuenagatik, honelakoak dira gutxi gorabehera hango problemak:

Bada Algeriako zenbait eskualdetan (Kabília Haundia; Batna, Hoggar) prehistoriaz geroztik belaunaldiz belaunaldi mantendu den herri bat: berebereak. Gaur egun Algeriako biztanleriaren (20 milioi inguru) %30 dira gutxi gorabehera.

Berebera (tamazirt) da hain zuzen Ipar Afrikako hizkuntza ezagunik zaharrena. Hizkuntza honek badu tifinag deritzan alfabeto bat ere.

Arabeak VII. mendean heldu ziren Algeriara. Joan zen mendean, 1830ean, frantsesak Algeria okupatzen hasi ziren eta 1875ean burutu zuten okupazio osoa. Kabilia izan zen, hain zuzen, gehien jarki zitzaizen eskualdea eta konkistatu zuten azkena.

Frantsesen agintea 1962an amaitu zen, gerra luze baten ondoren Algeriak independentzia lortu zuenean.

Independentziaren biharamunetik legezko textuek, hau da, Karta Nazionalak eta Konstituzioak, arabiera klasikoari ezagutu zioten ofizialtasuna. Jakina denez, arabiera klasiko hau Koraneko hizkuntza eta hizkuntza literarioa da Asia eta Afrikako lurralde askotan eta batasun handia du leku guzti hauetan.

Algerian gutxiengo txiki batek bakarrik ezagutzen du ongi arabiera klasikoa. Ahozko hizkuntzan arabiera dialektal desberdinak erabiltzen dira Algeriaren barnean eta desberdintasun hori nahikoa handia da, gainera, Marokko-ko mugatik Tunisia-kora.

Kolonialismo-garaian hizkuntza ofiziala izan zen frantsesa, ofizialki hizkuntza arrotza dela esaten den arren, bizi-bizirik dago Algerian, batez ere zenbait arlotan: lehen mailako irakaskuntzaren hirugarren ikasturteetik aurrera ikasten dute haurrek eta zientzia-tekniketan hizkuntza bakarra da. Bumedian-ek «burdinaren eta altzairuaren» hizkuntza deitu du.

Independentzia ondoko lehen aldi ofizialki planteatu zen gauza bakarra «arabizazioarena» izan zen; baina, jakina, hori deus ere ez esatea zen ia, arabieraren barnean dagoen aipatutako diglosia hori kontutan hartzen baldin bada.

Zer esanik ez bereberea ez zela aipatu ere egiten.

Dirudienek, 1980 urtean hizkuntz errebindikazio batzu izan ziren eta geroztik gutxienez onartzen da bereberea badela; baina oraindik ere honen problema buruz ez hitz egitea nahiago dute agintariek behintzat. Arabiar batasunarentzako mehatxu bat dela pentsatzen dute nonbait.

Gaur bertan tfinag alfabetoz idatzitako edozein testu guztiz debekatua dago; eta Unibertsitatean hirugarren mailako hizkuntza arrotz baten moduan eta aukerako asignatura gisa bereberea irakasteko baimena eman zutenean jarri zuten ezinbesteko baldintza, latin alfabetora transkribatutako testuak besterik ez erabiltzea izan zen.

Bereberegaren kontrako jarrera ofizialaren erroak oso sakonak

dira seguru aski: batetik, betidaniko etnia arteko konponezina; bestetik, frantsesek Kabilia beren alde jarri nahi izan zuten eta ondorioz izan ez zuen maniobra horrez geroztik, Kabiliarrak zenbait arabiarren aurrean «frantsestua» dira.

Hizlariari asko kostatzen zitzaion gauza hauek esatea, behar bada kontrol ideologikoaren beldurrez, edo ez zuelako etxe barruko trapu zaharrik atzerrian erakutsi nahi.

Argi dago, gutxienez zenbait intelektual (batez ere Paristik) berebere hizkuntzaren errebindikazioa bultzatzen ari dela eta Unibertsitatean gatazkak izan direla.

Nolanahi dela ere, Algeriako hizkuntz egoera konplikatu da eta oraindik ez dago nahasketa hori konpontzeko politika ofizial egokirik. Herri-mailan, batez ere berebereen artean, egon daiteke giro politikoak isilik mantentzen duen baina agian gerora nekez mantenduko duen azpiharmonia bat.

Kymrueraren egoerak badu paralelotasunik franko euskararenarekin

Edozein konparazio egiteko, eta are Galesko datuak interpretatzeko, gogoan izan behar da Britainia Haundiko Estatuaren egitura ez dela Espainiako edo Frantziako bezain erdirakoia eta legeria bera ere ez dagoela beste Estatu hauetan bezain kodetua eta zehaztua. Konstituzioak ez du han zehazten zein den hizkuntza ofiziala eta zein ez. Eskoletako programak ere ez dira Ministeritza batetik inposatzen. Eskolako zuzendariak du programok zehazteko ardura. Horregatik, egoera deskribatzerakoan, kontutan izan behar da desberdina dela hau konterritik konterrira, herritik herrira eta eskolatik eskolara.

Kymruera, biztanleriaren %20k bakarrik daki. Oso handia izan da atzerapena, inmigrazioaren eraginez batez ere. Gaurko kymrueradunen portzentaia oso desberdina da leku batzutatik bestetara.

Glamorgan-eko konterrietan, Cardiff hiria eta eskualderik industriatuena dagoen lurraldean alegia, kymrueraz dakitenak %10etik behera dira. Biztanleriaren banaketa hain zuzen kontrako da, eskualde hau baita jendatsuen. Horregatik, hegoaldeko galafonoen kopuruak handi samarrak iruditu arren, proportzioan oso bakanak dira. Iparrean eta mendebaldean alderantziz gerta-

tzen da: jende gutxi bizi da, baina proportzioan galafonoak ugaririk dira. Beste diferentzia bat ere badago: hegoaldeko anglofonorik askotan galestar sentitzen dira, beren familiak belaunalditan han bizi direlako eta agian kymrueraz zekitenen umeak direlako. Gehiengo kymrueraduneko eskualdeak turismo-lekuak dira, eta anglofonorik, berrikitan hara joandako jendea da askotan.

Administrazioaren aldetik, ez dago Galesko gobernu eta parlamentu autonomorik. Hala ere, Cardiff-en gobernu zentralaren bulego bat dago. Erakunde honek ingelesez funtzionatzen du, baina kymrueraz erantzuten ditu hizkuntza honetan zuzentzen zaizkion gutunak eta bi hizkuntzatan argitaratzen du zenbait agiri.

Tribunaletan badago kymruera erabiltzeko eskubidea; baina ez kymrueradun epaile bat izateko edo juradukoak nahitaez hizkuntza hau dakitenak izan daitezen eskatzeko eskubiderik ere. Askotan, desabantailik ez izateko, nahiago izaten du kymrueradunak ingeleza erabiltzea. Hizkuntzaren aldeko militantziaz bestaldera jokatzeko duenik ere badago.

Jendeak kalean egin duen burrukari esker, gobernu zentralaren aginpidekoak diren eremu batzutan, lortu dira kymrueraren aurrerapen batzu: errepideetako seinaleak bi hizkuntzatan jartzea, errentaren aitortpena kymrueraz egin ahal izatea, zenbait inprimatutako kymruera ere sartzea etab.

Dena den, ez dago plan seriorik honetan politika bat aurrera eramateko. Bizitz arlo askoren administrazioa konterri-mailan eramaten da, hala nola lehen mailako eta bigarren mailako irakaskuntza.

Ipar-mendebaldean dagoen Gwynedd-edo konterrian, bertako agintariak gogoz ari dira kymrueraren alde jokatzeko bai administrazioan, bai hezkuntzan. Konterri horretakoxe Dwyfor-eko barrutian kymruera erabiltzen da administrazio-mailan lehen hizkuntza bezala. Beste konterri batzutan ez da horrenbeste egiten; kasurik kontrakoena, Gwent-eko konterrikoa da.

Gwynedd eta Dwyfor lurralde zoragarriek anglofono asko erakartzen dituzte (12 milioi turistek 800 milioi dolar utzi zituzten 1982an) eta horrek arriskuan jartzen du han kymruerak duen egoera hobea. Bertako agintariak saiatu dira etxebizitzari buruzko plangintza bat egiten udaldiko etxeak eta mugatzeko; baina gobernu zentralak ez du horrelakorik onartu. Bestalde, ekinga zuzen-

- Galesez dakitenak \geq %50
- %10 \leq Galesez dakitenak < %50
- Galesez dakitenak < %10

naren zaleek erre izan dituzte udatiarren txaletak. (Problema honek Lapurdikoa gogorarazten du berehala).

Komunikabideek ere beren eragina dute hizkuntz egoeran. Trenezko komunikabide gehienak Ekialdetik Mendebaldera doaz, Gales Ingalaterrarekin ongi komunikatuz eta ez Iparretik Hegora; beraz, Galesko eskualdeen arteko komunikabideak askoz txarra-
goak dira. Ez dago Gales osoan irakurtzen den bertako egunkari-
rik; Londreskoak, berriz, leku guztietara iristen dira.

Kymruerazko egunkaririk ez dago eta astekari bat bakarra hiz-
kuntza honetan. Alderdi honetatik ere, badugu haien antzik. Irra-
tiaren eta telebistaren aldetik ere, antzeko samarrak dira Galesko
eta Euskal Herriko egoerak. Bada kymruerazko irratia eta joan den
urteaz geroztik telebista-kanale bat ere bai: 21 orduko emankizu-
nak zabaltzen ditu kymrueraz. Zerbitzu honek kostu izugarria
dauka, munduko telebistarik hoberenetako baten hiru kanaleei
konpetentzia egin behar dielako eta, gainera, hauen hizkuntza
munduan dagoen indartsuena delako.

Galesko ia eskola denak publikoak dira. Hartzaindegiak (5
urtetik beherakoentzat) ez dira obligaziozkoak; baina bada kym-
ruerazko hartzaindegien mugimendu bat (Mudiad Ysogolion
Meithrin), subentzio osagarriak ere jasotzen dituena.

Lehen mailako eskolei dagokienez, gerraondoaz geroztik kym-
ruerazko asko ireki dira. Hauetan dena kymrueraz ematen da eta
ingelesa asignatura moduan irakasten. Badira kymruerazko eskola
deitzen ez diren eskolak, baina praktikan lehen aipatutakoak be-
zalatsuak direnak. Ingeleseko eskolen barnean badaude kymru-
erazko gelak ere; gurasoek, ordea, ez dute nahi izaten beren hau-
rrak era honetako eskoletan ibil daitezen. Badira ingeles hutsezko
eskolak ere. Baita goizetan hizkuntza batuz eta arratsaldetan bes-
teaz irakasten den eskolak ere. Gaien erdiak baino gehiago kym-
rueraz ikasten dituzte hauetako haurrek.

Ned Thomas galestar hizlariak esan zizkigun gauza guztien
artean, bat hartu nuen oso gogoan: «Hizkuntza erabil dadin, be-
harrezkoa da hiztunen komunitatea; baina batez ere hizkuntza
horretan bizitzeko ahalbidea ematen duten erakundeak behar di-
ra. *Hizkuntza batean bizitzeko posibilitatea instituzioen bitartez
lortzen da*». Oso ideia inportantea da hau, nire ustez. Hiztunak
hizkuntza erabili ahal izan dezan beti. «ausartuko ote naiz ala ez?»
dilemaren morrontzapean egon gabe, erakundeak bere hizkuntza
erabiliko duela bermatu behar zaio.

Irlandako gaelikoa, edo nora joan gaitezkeen deskuidatzen bagara

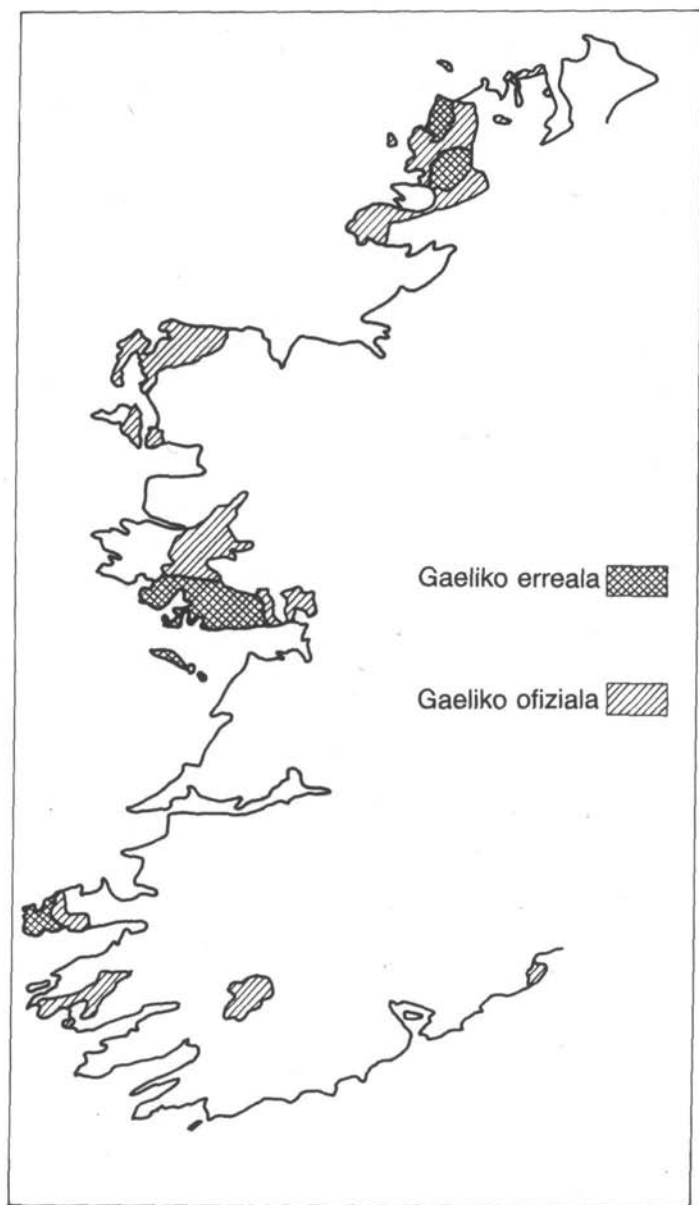
Gaelikoari XVI. mendean etorri zitzaion ingelesaren lehen eraso gogorra, Tudortarren agintearen pean egin ziren landaketa edo ingeles hutzen kolonizazioen ondorioz. Hurrengo mendean ere hauek jarraitu ondotik, XVIII. mendearen azkenaldera Irlandako irlaren Ekialdeko erdia hartua zuen ingelesak. XIX. mendean gaelikodunek berez ez zuten jadanik beren hizkuntza mantentzeko inolako gogorik. Kontutan hartu behar da, mende horretan bertan, bost urteko epean, irlako biztanleriaren 8 milioietatik 2 milioik emigratu behar izan zutela eta mende-bukaerarako biztanleria 4 milioitaraino jaitsia zela. Emigratzea ezinbestekoa zitzaien ia, eta gaelikoak ez zuen balio Irlandatik kanpora joateko.

XIX. mendearen bukaeran indartu zen mugimendu abertzaleak, hiru urteko gerra zibilaren ondoren, independentzia lortu zuen 1921ean. Ordurako gaelikoa lurjota zegoen eta 2.700.000 biztanleren artean 300.000 bakarrik ziren gaelikodunak. Independentziarekin, beren burrukaren beharra bukatua zela uste izan zuten gaelikozaleek, Estatuak, eskoletan gaelikoa irakatsiz, arazoa konponduko zuelakoan.

Gaelikoaren irakaskuntza lehen eta bigarren mailako eskola guztietan sartu zen 1922an. Hasieran hizkuntza ongi ezagutzen zuten maisu-maistrak falta ziren eta maisutzako eskolak ama-hizkuntzatzat gaelikoa zutenak erakartzen ahalegindu ziren. Arrazoi honegatik eta irakaskuntz metodoen bilaketa nekeza egiten zelako, hasiera batean gai guztiak gaeliko hutsez irakasten ziren eskolak azkar ugarritu baziren ere, 1943tik aurrera urrituz joan ziren, 1956-57 ikasturtean %10,7ra jaitsiz eta 1960-61ean %8,6ra.

Bigarren mailako irakaskuntza, ordena erlijiosoen eskuetan egon izan da Irlandan. Baziren lau eskol eredu: A izenekoetan, dena gaelikoz irakasten zen; B1 izenekoetan, gaelikoa eta ingelese erdibanaturik erabiltzen ziren; B2 izenekoetan, ingelese gaelikoa baino gehiago, eta gainerakoetan gaelikoa asignatura bezala bakarrik irakasten zen. A eskolen kopurua 1950a arte hazi zen, B1 eta B2koena 1961a arte; baina hiru mota hauetako eskolen multzoa jaitsiz joan da.

Gaelikoa irakasteko arrazoi nagusia, batxilergoan ikasleek pasa behar zuten gaelikozko azterketa idatzia zen. Estatuaren funtzionari izateko ere azterketa bat gainditu beharra zegoen.

Estatu osoko biztanleriaren %27k, 750.000 pertsona inguruk, gaelikoz gutxi—asko mintzatzeko gai zela aitortzen zuen 1961ean, baina Gaeltacht deritzan ama—hizkuntzaz gaelikodunak direnen eskualde—multzotik kanpora, inor gutxi erabiltzen zuen hizkuntza hau egunoroko bizitzan. Azterketak gaintzeko hizkuntza edota ikur hutsa zen jende gehienarentzat. Anglofonoen aurrean gaelikoz hitz egitera ausartzen zena errotat hartzen zuten.

Hizkuntzaren etorkizunarekiko edo balioarekiko etsipena nagusia zen eta arazo nazional kezkarriena emigrazioa zen 1950 urtearen inguruan ere.

Politikoko ere ez zioten hizkuntza erabiltzearen arazoan irakasten egokirik ematen herriari eta hauen ahoberokeriak ez ziren hitz hutsak baizik. Gaelikoa beharrezkoa izatearen kontrako kanpaina bati ekin zioten «Language Freedom Movement» zeritzan mugimendukoek. 1950etik 1970era tinta asko isuri zen, era guztietako txostenetan, hizkuntzaren berpizkundeari buruz. Azken finean, borondate politikoaren falta frogatu zuten gertakariak.

Hitz—jario horren ondoren, 1973an akabukoa etorri zen, baitxilergoko gaelikozko azterketa kenduz eta handik laster baita funtzionariena ere. Memento hartan kontserbadoreak zeuden agintean; baina errua ez da hauena bakarrik, zeren geroztik gailurrean txandakatu direnek ez bait dute deus egin oker hura konpontzeko. Ahozko hizkuntzaren irakaskuntza eta erabilera bultzatzeko ahalginek ez dute agintariengandik batere berotasunik jaso. Ez dago interesik. Datu guztiek zabarkeria eta etsipena adierazten dute.

Horrela, lehen mailako eskoletan asteko lau ordu inguru bakarrik eskaintzen zaizkio gaelikoaren irakaskuntzari eta, duela 8 urte, ordu gehiegi zirela horiek, pentsatzen zuen irakasleen laurdenak.

Gaeliko hutsez irakasten duten lehen mailako eskoletan ez dabil eskolumeen %3 besterik.

Orainsu arte bazen Galway—n, karrera osoak gaelikoz egiteko aukera ematen zuen unibertsitate bat; baina orain hori ere ez.

Ipar Irlandan bertan ingelesez aurkako burrukan dabilzaten artean ere ez da hizkuntzaren aldeko su handirik ikusten.

Estatuaren atxakia herriaren borondate—falta da; etortzen zaizkion asmoak bultzatzeko prest dagoela dio, baina horretan ere ez du esfortzu handirik egiten.

Hizkuntz militanteen elkarteak dira zuzia piztuta mantentzen duten bakarrak.

Suomiko egoeraren azterketak herriaren jabetasuna ezinbestekoa dela hizkuntzaren jabetasuna lortzeko erakusten bazigun, Irlandakoa ikusita gero hori beharrezko baldintza dela baina inola ere ez nahikoa, esan behar.

A.S.